

הרב יואל פרידמן

משלוח מנות מפירות שביעית

ראשי פרקים:

הצגת הבעיה

א. דין "דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין"

ב. איסור סחורה

1. איסור פרעון חוב במשלוח מנות

2. פירעון בחובות הנתבעים בבי"ד

3. פירעון בחובות שאינם ניתבעים בבי"ד

4. פירעון חוב מכמות קטנה של פירות שביעית

סיכום

הצגת הבעיה

בתקופת פורים ישנם פירות, וכן מוצרים (כמו: מיץ ענבים ריבות וכדו') — מפירות שביעית שלא הגיע זמן ביעורם. האם מותר לתת אותם בתור משלוח מנות?

כשאנו באים לדון בדין משלוח מנות מפירות שביעית, יש לדון משני צדדים:

א. האם דמי לדבר שבחובה שאינו בא אלא מן החולין.

ב. האם יש איסור סחורה בנתינת משלוח מנות.

א. דין "דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין"

המשנה (מנחות פב ע"א) אומרת: "כל דבר שבחובה אינו בא אל מן החולין".

הלכה זו נלמדת מקרבן פסח, ונלמד מהפסוק "וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר". להקיש כל הבא מן הצאן ומן הבקר לפסח — מה פסח דבר שבחובה אינו בא לא מן החולין וכו'. לפי הפסוק האמור הדין של כל הבא מן החובה נאמר רק לגבי קרבנות, ועי' רש"י (שם ד"ה כל) כל הבא מן הצאן, היינו תודה ושלמים. כן ביארו באריכות בשו"ת פני יהושע (או"ח סי' ב) ובשו"ת בנין ציון (החדשות מה"ב סי' קלז). ומכאן להקל בקדושת שביעית.

לימוד נוסף — מפר החטאת, והתורה מציינת: "אשר לו" — ולא משל מעשר. וכן נראה בירושלמי (מע"ש פ"א ה"א) שמה שנאמר שאין פורעים חוב ממע"ש, זהו

אליבא דר"מ שסובר שמע"ש הוא ממון גבוה, אך לר' יהודה שסובר שהוא ממון הדיוט — מותר¹. וכן משמע מדברי הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פט"ז הט"ז):
 "שאינן הנסכים באין לעולם אלא מן החולין... לפי שנאמר בהן והקריב המקריב קרבנו — עד שיהיו משלו, ולא יהיה בהן צד גבוה כלל."

מדברי המהרי"ל² מוכח שדין "דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין" אינו רק בקדשים שהרי דן שם האם מותר לתת מתנות לאביונים ממעשר כספים, אך מבואר בדבריו, שהחסרון של כסף המעשר הוא שאינו שלו, וז"ל המהרי"ל (ח"א סי' נו):
 "...למ"ד ממון (טובת הנאה — ממון) מ"מ הוי דבר שבחובה וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. ואע"ג דרבנן בתראי הר"י אופנהיים שרי להאכילו לאביו בזמן הזה... ואין כאן חובה אלא שיהא לאביו מזונת והרי יהיב ליה, אבל הכא (מתנות לאביונים) דעיקר תקנה וחיובא הוי עליה רמ"א לא נפיק אלא מדידה".

המהרי"ל מבחין בין נתינת כסף מעשר לכיבוד אב כיון שלא מוטלת עליו חובה לתת לאביו אלא חשובה התוצאה שאביו לא יהיה נזקק; לכן אין חסרון של "כל דבר שבחובה". לעומת זאת במתנות לאביונים שיש חובת נתינה הוי "דבר שבחובה" והוא יוצא ידי חובתו רק בממון שלו, וכסף מעשר אינו שלו. זה כאמור ניתן להיאמר בקדשים או במעשר שני שהם ממון גבוה או בכסף מעשר ששייך לעניים. אך בפירות שביעית שהם "שלו"³ — אין בהם חסרון מצד "דבר שבחובה". וכן מוכח גם מדבריו בהל' ראש השנה:

"והנותנין מעשר שלהן לעשות נרות להדליקם בשעת התפילה — שלא כדין עושיין כי המעשר שייך לעניים..."

ואמנם מדברי התו"ט למדנו שיש חסרון של "דבר שבחובה" אף בפירות שביעית שכן הוא מפרש את המשנה (שביעית פ"ח מ"ח) "...אין מביאין קיני זבין וקיני

1. וקיי"ל שמעשר שני הוא ממון גבוה, עי' רמב"ם (הל' מע"ש פ"ג הי"ז). ועי' בגליון הש"ס לירושלמי (שם). ואמנם מדברי רש"י (חולין כב ע"א ד"ה משלו) שאף למ"ד מעשר ממון הדיוט א"א להביא מעשר לקרבן, כיון שנלמד מהפס' "אשר לו". אך צ"ל שאף לדעה זו, אמנם אין המעשר ממון גבוה, אך כיון שיש בו קדושה ויש לאוכלו בטהרה בירושלים — אין הוא לגמרי ברשות הבעלים, ולכן יש חסרון של "פר... אשר לו".
2. מהרי"ל (שו"ת סי' נו ועי' הל' ראש השנה), וכן פסק במג"א (סי' תרצד ס"ק א). וכ"כ השל"ה (מס' מגילה), וציין שם שאחר שקיים את המצווה, מותר לשלוח את התוספת ממעות מעשר. ועי' רמ"א (יו"ד סי' רמט סעי' א), שאין לעשות ממעשר שום דבר מצווה, כגון נרות לביהכ"נ.
3. וכן בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רלא). וברמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פט"ז הט"ז) ג"כ משמע שהחסרון של דבר שבחובה הוא שאינו ממון שלו. ועי' שו"ת כתב סופר (או"ח סי' קלט).

זבות וקיני יולדות מדמי שביעית" משום ש"כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין".

אך יש להוכיח הן מדברי הר"ש והן מדברי הרמב"ם שאינם סוברים כן.

המשנה דלעיל העוסקת בדמי שביעית מובאת כמעט בלשונה לעניין מעשר שני (מע"ש פ"א מ"ז): "...אין מביאין קיני זבין וקיני זבות... מדמי מעשר שני". שם פירש הר"ש שהטעם הוא משום ש"כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין". לעומת זאת לעניין שביעית משמע מדבריו שהחסרון הוא מפני שפירות שביעית ניתנים לאכילה, ולכן נאמר במשנה "ואם הביא — יאכל כנגדן" שחייב לקחת פירות שביעית כשיעור אותן דמים ויאכל אותם בק"ש. גם הרמב"ם בפירושו למעשר שני פירש שהאיסור להביא קיני זבים מפירות שביעית הוא משום שהקיני מיועדים לחטאת ולעולה וממילא לא יאכלו כדן מע"ש. אמנם במשנה תורה לא הביא את הדין של קיני זבין ממע"ש והדין של קיני זבין מדמי שביעית מובא בפרק ו' (ה"י) העוסק באיסור סחורה ואיסור פרעון חוב מפירות שביעית. נשאלת השאלה מדוע הרמב"ם לא הביא את דין קיני זבין בהל' מע"ש ולעומת זאת הביא את הדין בהל' שמטו". והתשובה היא שבעניין מע"ש החסרון הוא ש"כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין" וזהו דין השייך להלכות מעשה הקרבנות, שכן משמעות דין "דבר שבחובה" שאין לצאת ידי חובת הקרבן ע"י ממון שבין כך כבר קודש. לכן דין קיני זבין במע"ש הריהו בכלל ההלכה בהל' מעשה הקרבנות (פט"ז הט"ו):

"מי שנדר נדר לא יביאנו ממעות מעשר שני שהרי נתחייב בקרבן זה וכל המחוייב בקרבן לא יביא קרבנו אלא מן החולין".

אך בפירות שביעית אין חסרון מצד שאין לצאת ידי חובת הקרבן ע"י דמי שביעית, החסרון הוא מצד דמי השביעית — שאין משתמשים בדמי שביעית לפירעון חוב, ולכן כתב דין זה בהל' שמטו"י בפרק העוסק בהל' סחורה ולא בהל' מעשה הקרבנות⁴.

לסיכום, הפני הושע ושו"ת בנין ציון סוברים שדין "דבר שבחובה" הוא רק בקדשים. המהרי"ל והפוסקים ההולכים בשיטתו (עי' לעיל הערה 2) סוברים שדין "דבר שבחובה" נאמר גם בהקשר לדינים אחרים כגון מתנות לאביונים, כיבוד אב ואם וכדו', אך לשיטתם "אינו בא אלא מן החולין" נאמר רק במע"ש שהוא ממון גבוה או במעשר כספים וכדו' שאינו ממון הבעלים. לשיטת אלו אין במשלוח מנות מפירות שביעית חסרון של דין "דבר שבחובה".

4. עי' בס' (משנת יעבץ שביעית עמ' צב).

נלענ"ד ששיטת התוי"ט שיש בפירות שביעית דין "דבר שבחובה" היא שיטה יחידה.

ב. איסור סחורה

1. איסור פירעון חוב במשלוח מנות

בעיה נוספת היא, שאין פורעין חוב מפירות שביעית, כמבואר בתוספתא (שביעית פ"ז ה"ט) וכן נפסק ברמב"ם (פ"ו ה"י). וז"ל התוספתא: "אחד שביעית ואחד מעשר שני אין פורעין מהן מלוה וחוב ואין משלמין מהן גמולין ואין פודין בהן שבויין ואין עושין בהן שושבינות ואין פוסקין מהן צדקה אבל משלחין מהן דבר של גמילות חסדים וצריכין להודיע ונותנין אותן לחבר עיר בטובה".

איסור זה של פירעון חוב אסור בפשטות משום דדמי לסחורה⁵. אפשר לחלק את המקרים לשלשה:

- א. מקרים שהם חוב גמור כמו מלוה, שושבינות וכדו' — אסור.
- ב. מקרים שאינם חוב, אלא שהאדם מחוייב להחזיר טובה מחמת הנימוס כמו תגמולין וכדו' — אסור.
- ג. מקרים שאינם חובות גמורים ואינם החזר טובה כמו גמ"ח וסתם מתנות מותר בפ"ש. ונראה שמשלוח מנות אינו דומה למקרים האסורים דלעיל.

ולכאורה היה מקום לאסור נתינת משלוח מנות מפירות שביעית מפני שפורע את חובו מפירות שביעית. אך יתכן שבעיה זו תלויה במחלוקת האחרונים בדין המקבל שמחל על קבלת משלוח מנות: לדעת הרמ"א (סי' תרצה סעי' א) — יצא ידי חובה, ואילו לדעת הפר"ח — לא יצא. החתם סופר (או"ח סי' קצו) מבאר, שהרמ"א סובר כמנות הלוי (מגילת אסתר פ"ט) שמשלוח מנות הוא כדי להרבות אהבה ואחוה, וכאן הרי הרבה אהבה אף שלא נתן בפועל את המשלוח מנות. ואילו הפר"ח סובר כתרוה"ד (סי' קיא) שטעם המצווה הוא לצורך סעודת פורים, וכיון שלא נתן — לא יצא ידי חובה. נמצאנו למדים אליבא דהרמ"א שמשלוח מנות אינו מוגדר כחובה ממונית, אלא עיקרו להביע חיבה ואחוה⁶. בפרט שכתב בשד"ח (אסיפת דינים מערכת פורים סי' י) שכשעבר היום — עבר זמנו בטל קרבנו, ואם הזיד שגג או נאנס — אין

5. ריבמ"ץ, ר"ש, רא"ש למשנה (שביעית פ"ח מ"ד-מ"ה), וכ"כ הרמב"ן הרשב"א והריטב"א (ע"ז סב ע"א) ואולי הוה אפי' סחורה ממש עי"ש בריטב"א. וע"ע רמב"ן (השגה ג' לס' המצוות). ובתוס' (ע"ז שם ד"ה נמצא) כתבו שדמי לסחורה כי משתכר בפ"ש ואינו בכלל "לאכלה".

6. ועי' בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קלט) שהתיר משלוח מנות מכסף מעשר אף לדעת מהרי"ל. וע"ע שו"ת להורות נתן (ח"ג סי' לז).

לו תשלומין. ממילא אין להגדירו כחוב שגזרו עליו אטו סחורה, והוא דומה להרבה מצוות שהתירו לעשותן בפירות שביעית, כמו אתרוג, נרות שבת משמן שביעית וכדו'.⁷ כל מצווה שהתירו לא נחשבת חוב גמור ולכן מותר, ולפר"ח יתכן שיהיה אסור.

זאת ועוד נראה שהאיסור לפרוע חוב ע"י פירות שביעית הוא רק בחובות גמורים שניתן לתבוע אותם בבי"ד אך כאמור משלוח מנות שאינו מוגדר כחובה ממונית אינו בכלל האיסור של פירעון חוב. אלא שיש לעיין מהם החובות עליהם דברה התוספתא.

2. פירעון בחובות הנתבעים בבי"ד

התוספתא הנ"ל מובאת בשינוי סגנון במס' פאה (פ"ד הט"ו) בהקשר למעשר עני⁸ ובמס' שביעית (שם) בהקשר לשביעית ולמעשר שני.

לגבי מעשר עני נחלקו הראשונים אם מדובר שהמעשר עני נמצא ברשות בעה"ב וקמ"ל שהכסף אינו שלו ולכן אינו יכול לפרוע את חובותיו ע"י נתינת המע"ע לעני וכך סובר ר' שמחה (מובא באור זרוע ח"א הל' צדקה סי' יא) והראב"ה (אור זרוע שם) סובר שמדובר שהעני כבר זכה במע"ע וקמ"ל שאי אפשר לגבות חובות מכסף זה כיוון שאדעתא דהכי לא נתנו לו. לגבי מע"ש ושביעית אין משמעות לשאלה ביד מי הפירות וקמ"ל שאין עושים סחורה בפירות שביעית ואין משתמשים בהם שימוש מלבד האכילה במע"ש.

"אין פורעין מהן מלוה וחוב" ואלו הם בוודאי חובות גמורים שניתן לתבוע אותם בבי"ד. גם "ואין עושיין בהן שושבינות" הוא חוב שניתן לתבוע אותו בבי"ד, שכן השושבינות הם כסף הניתן לחתן וידוע שכסף זה ניתן אדעתא דהכי שכאשר הנותן יתחתן יחזיר לו החתן כגמולו, וכן מבואר במשנה (ב"ב פ"ט מ"ד, ועי' רמב"ם הל' זכיה פ"ז ה"א-ה"ב). גם בהקשר לצדקה ופדיון שבוים יש גורסים "ואין פוסקין מהן צדקה" והמשמעות היא שזהו חוב שנקבע ע"י טובי העיר או ע"י הציבור⁹, ולא כגורסים "ואין נותנים ממונו דבר לצדקה"; כך יש לפרש גם את החוב שנקבע ע"י פדיון שבוים. כך מסביר בחסדי דוד (לתוס' פאה שם) את הנאמר "אבל משלחין ממונו דבר של גמ"ח" וז"ל:

"דכל שאינו הולך לאכול שם ולשמוח בחופתו אלא שולח — אין זה דין

7. עי' שבת הארץ (פ"ה ה"ח אות ב, פ"ה ה"י הע' 5), בהקשר לדיו לסת"ם או נרות חנוכה מפירות שביעית שיש לדון מצד מצוות לאו ליהנות ניתנו, אך כאשר נהנים מהפירות אין חסרון בכך שמקיימים מצווה.

8. ויש גורסים "מע"ש", אך עי' בתוספתא כפשוטה (זרעים עמ' 188 שו' 51).

9. ב"י (יו"ד סי' שלא) ושו"ד (יו"ד שם ס"ק קסו).

שושבינות אלא מתנה בעלמא וגמ"ז, **נמצא שאין זה פריעת חוב כלל דלא ניתן לתבוע בבי"ד** וא"כ אינו אלא מתנה ושרי..."

ובד"ה מעשר עני כתב:

"ולא מיבעיא חוב גמור דאין משלמין כגון מלוה שהלוהו מערת או שאר חוב גמור כגון שכר שכיר שחייב לו מה שקצב לו בשכרו, **אלא אפי' אינו חוב גמור אלא שנעשה זה עימו שום טובה וחיובא רמיא עליה לשלם לו תגמולו**, אפי' חוב כי האי **שאינו דבר קצוב** — אסור. **ולא סוף דבר זה, אלא אפי' שושבינות אין עושין בו והיינו שמביא דרון לחברו לחופתו ואוכל עימו ושמוח**, לפי שכן נעשה חברו עימו בחופתו וקמ"ל דהא נמי כי חוב הוא, דתנן במי שמת (ב"ב קמד ע"ב) שהשושבינות **ניגבית בבי"ד**. ולא אלו בלבד, אלא אפי' לפדות שבויים או ליתן צדקה — אסור, דהא נמי משתרשי ליה, שהרי קיי"ל **כופין** על הצדקה (קדושין עו ע"ב)".

ואמנם כתב שתגמולין אינו חוב גמור כמו מלוה וחוב של שכר שכיר וכדו', והיה מקום לומר אולי שזהו רק חוב הנובע מהתחייבויות חברתיות וכדו', ואעפ"כ נאמר בתוספתא שאין משלמין את התגמולין. אך אי אפשר לומר כן — וראיה לכך שהחס"ד מבאר את הסדר שבסוגי החובות המנויים בתוספתא מהקל אל הכבד, ובאלו המנויים בסיפא כתב שאלו חובות שניגבין בבי"ד או שכופין עליהן. כוונת החס"ד שהתגמולין אינם חוב גמור מבחינה זו שאינו קצוב כמו בחובות דלעיל, ומ"מ בוודאי הם חובות שניתנים להיתבע בבי"ד. גם בצפנת פענח (הל' מתנות עניים פ"ו הי"ז) כותב לגבי 'ואין פוסקין מהן צדקה' שמדובר רק בצדקה שניתנת ליגבות כגון כשקבעו סכום קבוע שיש ליגבות מכל אחד מבני העיר כדוגמת הגמ' ב"ב מג ע"א (לגבי האומר תנו מנה לעניי עירי) וגמ' ב"ק צג ע"א (לגבי שמירת ממון עניים).

והאמת שמסתבר שמדובר בחובות שניתנים ליגבות בבי"ד שכן התוספתא בפאה עוסקת במעשר עני וגם בהקשר לכך נאמר שאין משלמין את התגמולין. ובשלמא אם מדובר במע"ש ובשביעית יש מקום לומר שאף שהתגמולין אינם חובות גמורים מ"מ אסור להשתמש בפ"ש לשם כך כי דמי לסחורה ובמע"ש מפני שהותר רק לאכילה. אך במעשר עני הלא הראבי"ה ביאר שאיירי בעני עצמו ולא התרנו להשתמש במע"ש לפריעת חובות כיוון שאדעתא דהכי לא נתנו לו. זה ניתן להאמר בחובות גמורים, אך בהתחייבויות מוסריות וחברתיות מדוע נמנע מהעני למלא התחייבויות אלו? וכדעת הראבי"ה סוברים כנראה הרמב"ם¹⁰ וכן נפסק בשו"ע (יר"ד סי' רנג סעי' יב).

10. וכ"כ הש"ך (חו"מ סי' פו ס"ק ג), אך עי' פרישה (סי' שלא) שהרמב"ם סובר כר' שמחה.

ולפי זה במשלוח מנות שהוא חוב הנובע ממצווה ואינו חוב גמור ואינו נתבע בב"ד — מותר. ונראים הדברים שכן במה שונה החובה לשלוח מנות איש לרעהו ממצוות נתינת צדקה? ואם אכן רק צדקה שנקבעה ע"י הציבור או ע"י טובי העיר נאסרה, אזי יש להתיר גם משלוח מנות מפירות שביעית.

3. פירעון בחובות שאינם נתבעים בב"ד

אמנם לא נראה כן מדברי המהרי"ק (לרמב"ם הל' שטורי פ"ו ה"ז), הרדב"ז (הל' מתנ"ע פ"ו ה"ז), הב"י (יר"ד סי' שלא)¹¹ וכולם נתנבאו בגסנון אחד בהסברת המושגים תגמולין וגמילות חסדים המובאים בתוספתא. הרדב"ז מסביר שתגמולין הם החזר טובה כגון הלוות לאדם שבעבר הלווה לו או הזמנה לסעודה לאדם שבעבר הזמין אותו. לעומת זאת גמילות חסדים זהו החזר סעודת הבראה לאבל¹² שבעבר הביא לו סעודת הבראה. אך לא התבאר ברדב"ז מה יסוד ההבדל ביניהם. בב"י מביא שיש גורסים: "אבל משלחין דבר של גמילות חסדים" ויש גורסים: "אבל משלמים דבר של גמ"ח", ומציין שהרמב"ם גרס "משלמים".

הב"י מסביר שמדובר בנתינת סעודת הבראה לאבל, אלא ש"משלחין" מדובר ביוזמה ראשונית של אדם לתת סעודת הבראה לאבל; וקמ"ל שצריך להודיע שהסעודה ניתנת ממעשר עני כדי שהאבל לא ירגיש חובה להחזיר לו טובה ע"כ. לעומת זאת, "משלמים" מדובר שהוא קיבל סעודת הבראה מחברו כשהיה אבל, ועתה הוא רוצה להחזיר לחברו סעודת הבראה בימי אבלו; וקמ"ל שאף שהחזר זה דומה לחוב, אך אין אנו רוצים למנוע אותו מלעשות חסד אף שעושה כן במע"ע. וז"ל הב"י:

"...מותר לשלם לו גמול חסדו ממע"ע כדי שלא יתבטל מלגמול חסד וצריך להודיעו שהוא מעשר עני כדי שלא יהא פורע חובו במעשר עני, אבל לתגמולין דדבר הרשות — לא התירו לו אעפ"י שהוא מודיעו שהוא מעשר עני".

וכנראה כוונתו של הב"י שכיוון שרוצה להחזיר סעודת הבראה ויש בכך מצווה, לא אסרנו לו אעפ"י שהחזרה זו נראית כפירעון חוב. לעומת זאת, בהחזרה של סעודת הרשות — אסור.

11. וכן פירשו בפני משה (מהר"ם חביב לירושלמי דמאי פ"ג ה"א), ש"ך (יר"ד סי' שלא ס"ק קסו).
12. שר"ע (יר"ד סי' שעח) והוא מגמ' (מו"ק כז ע"ב) שלאבל אסור לאכול משלו וכיון שלאבל אסור לאכול משלו לכן תבוא מארה לשכיניו שהצריכוהו לאכול משלו. ומכאן שמצווה על השכנים שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל הוא משלו. ועי' ש"ך שאם אין לו שכנים מותר לו לאכול משלו, ולכן אם שכיניו לא נתנו לו סעודת הבראה אזי אפשרו לו לאכול משלו ולכן תבוא להם מארה.

ונראה שפירוש זה עדיף על פירושו הראשון של הב"י שכן הפי' הראשון יכול להתקבל רק אם נפרש את התוספתא כדעת ר' שמחה שהמעשר עני עדיין ברשות בעל הבית. אך הפירוש השני יכול להתקבל בין אם נפרש את התוספתא כר' שמחה ובין אם נפרשה כראב"ה. וכאמור השו"ע לפחות חשש לדעת הראב"ה ופסק שאין בעלי חובות יכולים לפרוע את חובם מעני שקיבל צדקה (שו"ע יו"ד סי' רנג סעי' יב).

ולפי"ז בנד"ד שמשלוח מנות היא מצווה¹³ לא גרע מהחזרת סעודת הבראה ולכן מותר גם אם נאמר שיש לאסור אפי' פריעת חוב שאינה ניתנת להיתבע בבי"ד.

4. פירעון חוב מכמות קטנה של פירות שביעית

ייתכן לומר סברה נוספת להתיר משלוח מנות מפירות שביעית שאיסור סחורה נאסר רק כאשר מוכר כמות גדולה של פירות אך בכמות מועטת אין איסור סחורה כמבואר ברמב"ם (הל' שמט"י פ"ו ה"א):

"אין עושין סחורה בפירות שביעית, ואם רצה למכור מעט מפירות שביעית מוכר..."

וכתב בכס"מ שכמות קטנה היינו מזון ג' סעודות כפי שכתב הרמב"ם (פ"ח ה"ב). ובנד"ד שנתן שתי מנות בוודאי מותר. אלא שיש להוכיח מהמשנה (פ"ח מ"ד) שפריעת חוב חמורה יותר מסחורה, שכן נאמר שם:

"לקח מן הנחתום ככר בפונדיון... לא ישלם לו מדמי שביעית, שאין פורעין חוב מדמי שביעית".

ומכאן הוכיח בס' תורת הארץ (פ"ח אות נו) שאיסור פריעת חוב הוא אפילו בפחות ממזון ג' סעודות שהרי ככר בפונדיון שווה למזון ב' סעודות (פאה פ"ח מ"ז). לכן אף שפריעת חוב אסורה משום שהוה כסחורה (רע"ב למשנה שם) היא חמורה יותר ואסורה אף בפחות ממזון ג' סעודות. והסביר זאת בפ"י תוס' אנשי שם (למשנה שם) שבסחורה, קדושת שביעית חלה על החליפין אבל בפריעת חוב כיוון שנתן לבעל חובו פירות שביעית תמורת חובו שכבר אינו בעולם, אין לקדושת שביעית על מה לחול. וכ"כ גם במשנה ראשונה (למשנה שם):

"ואע"ג שלקח הככר לאכילה וגם הדמים יהיו בקדושת שביעית ביד המוכר, אפ"ה אסור דנהי דשביעית ניתן לאכילה היינו לאכול בהן עכשיו אבל זה שמשלם מה שאכל כבר — הוי כסחורה כיון שאינו נהנה עכשיו בהן".

וכן משמע ברמב"ן (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא):

13. ועי' בתוס' (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא) שקידש אשה בפירות שביעית מקודשת בגלל מצוות פריה ורביה, ועי"ש בגליון הש"ס.

"ולפרוע חובו בפירות שביעית נמי משום האי טעמא אסור, דכיון דדמי הפירות אינן נשארין בידו ואינן נתפסין — היא לה סחורה..."

וכ"כ רשב"א וריטב"א (ע"ז שם)¹⁴. ולפי זה יש מקום לומר שזהו רק בפרעון חוב רגיל שנותן פירות שביעית תמורת משהו שכבר אינו בעולם. אבל בנד"ד שאינו נותן פירות שביעית תמורת משהו אלא נותן אותם מפני שיש עליו חובת חכמים לתת משלוח מנות — מה בכך שפירות שביעית נאכלים ע"י חברו? ויתכן שבכה"ג מותר ומ"מ לא חמירא מאיסור סחורה עצמו.

ואמנם בחזו"א (סי' יג ס"ק כו ד"ה ר"מ) כתב שפריעת חוב אינה אסורה משום סחורה אלא מטעם אחר¹⁵, וז"ל:

"...הא דאין פורעין חוב מפירות שביעית אינו משום סחורה שהרי בלקח לעצמו והותיר מותר למוכרו ואפ"ה אסור לפרוע ממנו חוב, אלא כשם שאין שאין מוכרין מאכל אדם ליקח מאכל בהמה דחשיב כמשתמש בפירות שביעית שלא כדרך הנאתו, ה"נ כשפורע חובו חשיב כלוקח דבר שאינו מהשתמשות פירות שביעית וגרע מאילו נתן במתנה, ונראה דאיסור זה הוא מדרבנן..."

ולפי דבריו אם אכן יש בנתינת משלוח מנות משום פריעת חוב, אזי אסור אפי' בפחות ממזון ג' סעודות.

סיכום

יש לחלק את המקרים לשלשה:

- א. נתינת פ"ש כדי לצאת ידי חובת משלוח מנות — יש פוסקים שאסרו (עי' שו"ת משנ"י ח"א סי' כז, ח"ג סי' מא, משנת יעבץ שביעית עמ' צב, וכן נוטים הדברים בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' קפג). אך לענ"ד יש מקום להקל, כי משלוח מנות אינו חוב גמור כמו שושבינות, ואינו החזר כמו תגמולים שנאסר מפני שדמי לסחורה. וכן פסקו להקל בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' נז), הגרש"ז אורבך זצ"ל (דיני שביעית השלם פי"ז סעי' ט), הגר"י קנייבסקי זצ"ל (אורחות רבינו עמ' שלד), הגר"ש אלישיב שליט"א (חוב' מבקשי תורה אדר ב' תשנ"ה עמ' קפז).
- חשוב לציין שיש להודיע למקבל משלוח המנות שיש בפירות קדושת שביעית, כדי שידע להתנהג בהתאם.

14. ועי' הערות המהדיר לרמב"ן (הוצ' מכון התלמוד הישראלי השלם הערה 31) ולריטב"א (הוצ' מוסה"ק הערה 22).

15. ועי' לעיל הערה 5.

- ב. החזרת משלוח מנות למי ששלח — בזה נראה לאסור, כי הוא בכלל תגמולין¹⁶.
- ג. לאחר שייצא ידי חובה, ורוצה לתת משלוחים נוספים — בזה לכו"ע אפשר להתיר, כמבואר בשל"ה ובמג"א שהתירו אף במעות מעשר.

16. שו"ת תורה לשמה (סי' קצג). והגרי"ש אלישיב שליט"א (חוב' מבקשי תורה שם) הקל אף בכה"ג מפני שתגמולין אסורים רק כאשר ניתנים להיתבע בבי"ד.